

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ
DOMENIUL: DREPT PENAL - PARTEA SPECIALĂ

Rezumatul tezei de doctorat cu titlul
RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU ÎNCĂLCAREA DREPTURILOR DE
AUTOR

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Valerian CIOCLEI

Doctorand:

Lucian-Traian POENARU

București
2014

Cuvinte cheie: Legea nr. 8/1996; drept de autor; răspundere penală; operă; reproducere; infracțiune; drepturi conexe de autor; baze de date; plagiat; Noul cod penal.

Protecția penală a proprietății intelectuale este un subiect delicat în istoria contemporană a proprietății intelectuale. Materia nu a atras atenția prea multor doctrinari, dar nici nu a fost neglijată. Din cercetările noastre am observat că există studii, articole, monografii care analizează infracțiunile din domeniu, urmărind de fiecare dată modificările legislative succesive.

Dreptul de autor, ca parte a proprietății intelectuale, este protejat prin mijloace penale. Protecția este stabilită în mod expres prin legea relevantă din România, este analizată (modest) în doctrină și este confirmată de practica judiciară.

Tema aleasă se justifică prin aceea că această instituție ridică numeroase probleme atât teoretice cât și practice. Am observat că, deși sancțiunile penale pentru încălcarea dreptului de autor au existat în România (în diverse forme) chiar și anterior adoptării Legii nr. 8/1996, instituția analizată pare să rămână una „nouă” în peisajul juridic românesc mai ales în contextul modificărilor legislative care au avut loc anterior integrării României în UE, dar și ca urmare a reticenței de aplicare în practică a mecanismelor existente.

Data fiind nevoia de conformare rapidă cu cerințele europene, am observat, încă de la începutul lucrării, că dreptul penal în această materie a intervenit nu ca o măsură de ultim resort menită să protejeze interesul public, ci ca un instrument accesoriu pentru valorificarea unor interese private în vederea sancționării imediate și asigurarea prevenirii încălcărilor viitoare. Nevoia de protecție penală în acest domeniu a venit ca urmare a presiunii unora din beneficiarii direcți ai acestei protecții, fie că este vorba de companiile din industria cinematografică, industria muzicală, radiodifuzori ori, în general, creatorii de opere originale.

În același timp, deși consacrarea răspunderii penale în această materie nu (mai) are, după părerea noastră, un caracter de noutate, am observat că există în continuare greșite interpretări și aplicări ale textelor de lege ori o reticență a organelor de cercetare în a reține una sau alta din infracțiunile constatate. O atare reticență este generată și de o necunoaștere a conținutului infracțiunilor în domeniu ori de imposibilitatea de adaptare a practicienilor la instituții juridice diferite de cele clasice. Desigur, nici în această materie textele de lege nu au fost lipsite de imperfecțiuni. Unele sunt neclare, confuze, contradictorii ori inaplicabile.

Din acest motiv, analizarea aspectelor care formează răspunderea penală în materia dreptului de autor este necesară în special pentru a impulsiona practicienii dreptului să facă aplicarea corectă a dispozițiilor legale.

După prezentarea succintă a conceptelor relevante care atrag răspunderea penală în această materie, **considerațiile introductive** ale lucrării conțin elemente legate de istoricul răspunderii penale pentru încălcarea dreptului de autor în Franța, Marea Britanie și SUA, dar și referiri la instrumente comunitare ori europene prin care s-a încercat armonizarea răspunderii penale în această materie. Introducerea lucrării continuă cu prezentarea consacrării răspunderii penale pentru încălcarea dreptului de autor în legislația din România și observă că Noul cod penal, intrat în vigoare în 2014, a eliminat orice prevedere referitoare la încălcările aduse drepturilor de proprietate intelectuală însă a modificat, prin legea sa de punere în aplicare, prevederile legii speciale cu dispoziții penale.

Deși studiul și-a propus să analizeze infracțiunile legate de încălcările dreptului de autor, raportarea la alte discipline de drept a fost inevitabilă pentru a da sens interpretărilor. Ca atare, o abordare interdisciplinară a temei a fost necesară și, în anumite situații, a putut clarifica anumite aspecte legate de conținutul incriminărilor.

Lucrarea nu și-a propus însă să preia elemente ce țin de teoria generală a dreptului de autor, cu excepția cazului în care astfel de precizări au fost importante în contextul temei analizate. De asemenea, deși lucrarea nu și-a propus să abordeze problema răspunderii penale în acest domeniu din punct de vedere comparat, trimiterea la alte sisteme de drept au fost efectuate și sunt necesare pentru a oferi o rezolvare eficientă diferitelor probleme în discuție la care legea română ori practica poate oferi soluții discutabile.

După justificarea importanței temei alese, întrebarea ridicată la finalul Introducerii lucrării a fost în ce măsură instrumentele juridice actuale, care în mod cert reglementează răspunderea penală pentru încălcarea dreptului de autor, sunt capabile să îndeplinească în mod eficient scopul pentru care au fost reglementate.

Pentru a răspunde la întrebarea care formează problematica lucrării, aceasta din urmă a fost împărțită **în două mari părți** care analizează, mai întâi, condițiile necesare pentru apărarea dreptului de autor prin mijloace penale, pornind de la identificarea drepturilor și observând cum este sancționată penal depășirea limitelor drepturilor și, apoi, specificitatea apărării dreptului de

autor prin instrumente penale, punând accentul pe cazurile particulare de încălcare a drepturilor de autor.

Ambele părți ale lucrării analizează conținutul constitutiv al infracțiunilor din Legea nr. 8/1996 și plasează creatorul și opera sa de creație intelectuală în mijlocul analizei, indiferent că obiectul protecției se referă la dreptul de autor, la drepturile conexe de autor ori la drepturile *sui-generis* ale fabricanților bazelor de date.

Partea I stabilește care sunt drepturile pentru care a fost instituită protecția, cine este titularul acestora, care sunt persoanele care pot încălca asemenea drepturi și cum sunt gestionate astfel de drepturi, cu particularitățile protecției pentru anumite categorii de drepturi și titulari.

După evidențierea succintă a noțiunilor generale legate de proprietatea intelectuală și plasarea dreptului de autor în cadrul acesteia, această primă parte a lucrării s-a concentrat pe analizarea infracțiunilor înscrise în art. 140 din Legea nr. 8/1996 pentru care obiectul juridic este dat de drepturile patrimoniale de autor stabilite în art. 13 din Legea nr. 8/1996.

Prima Parte a fost împărțită în două Titluri care identifică drepturile relevante, le observă limitele stabilite de lege și le plasează în cadrul materiei generale a proprietății intelectuale, pentru a evidenția apoi răspunderea penală care intervine pentru depășirea acestor limite în funcție de prerogativele patrimoniale stabilite de lege.

Titlul I al primei Părți a fost structurat în două Capitole care plasează mai întâi dreptul de autor în mijlocul drepturilor de proprietate intelectuală și analizează apoi conținutul protecției acestuia, evidențiind în același timp și limitările impuse dreptului.

Capitolul I stabilește că proprietatea intelectuală este în tot ceea ce există și ne înconjoară, formele de proprietate intelectuală protejând lucruri necorporale chiar dacă obiectul realizat, palpabil, este cât se poate de real. Deși forma exterioară, perceptibilă simțurilor, este ceea ce ajunge să fie protejată în toate situațiile, proprietatea intelectuală va proteja „acel ceva” necorporal care este găzduit de suportul material. Capitolul prezintă succint anumite elemente de diferențiere între cele două componente ale proprietății intelectuale, începând cu înșiruirea elementelor care formează proprietatea industrială și definind apoi dreptul de autor, inclusiv în contextul existenței Internetului prin raportare la echilibrul real între drepturile titularilor și accesul utilizatorilor individuali la creația protejată.

Constatăm că, în cadrul protecției prin drept de autor, ceea ce va putea să facă titularul dreptului este să se asigure, prin mijloace juridice, că va culege fructele exploatarei operei sale de

către alții, adresându-se astfel oricui, unor subiecte nedeterminate, prin pretinderea respectării tuturor prerogativelor sale exclusive asupra operei.

Capitolul al II-lea arată că ceea ce se protejează prin drept de autor este opera de creație intelectuală. Față de acest obiect al protecției, legislația proprietății intelectuale conferă creatorului două seturi de prerogative: imateriale și pecuniare. Acest capitol analizează mai întâi prerogativele morale conferite autorului și observă, într-un studiu de caz, că pot fi protejate chiar și operele care sunt mai puțin morale (contrare normelor care protejează moralitatea publică).

Același capitol analizează modalitatea în care sunt concepute limitările aduse drepturilor autorilor, fie că este vorba de folosința publică a operelor, fie în ceea ce privește posibilitatea publicului de a reproduce în scop privat opera de creație intelectuală. În acest sens, am putut vedea că publicul în general apare ca fiind cel mai câștigat de pe urma realizării operei de creație intelectuală din cel puțin două perspective: în primul rând pentru că beneficiază prin aportul (cultural) al operei realizate de autor încă de la momentul divulgării acesteia, iar, în al doilea rând, deoarece societatea în ansamblu va avea întotdeauna vocația de acces neîngrădit la operă după expirarea duratei de protecție stabilită de lege. De asemenea, copia privată a fost analizată în acest capitol stabilindu-se că, prin această instituție, autorul renunță la exclusivitatea dispunerii asupra operei în schimbul unei sume de bani. Un astfel de mecanism, stabilit de lege, presupune mai degrabă o înlocuire de drepturi: prerogative exclusive sunt înlocuite cu un drept la redevență.

Titlul al II-lea al primei Părți a fost împărțit tot în două Capitole care analizează pe rând, mai întâi protecția prin mijloace penale acordată autorilor sau titularilor unor drepturi conexe de autor împotriva *reproducerilor* de opere pentru ca apoi să trateze faptele incriminate care sunt în directă legătură cu modalitatea în care opera este *folosită* în mod public. Pentru că drepturile patrimoniale înscrise în mod expres în lege au vizat, încă de la momentul adoptării legii, în principal, reproducerea operei și difuzarea acesteia în orice mod, infracțiunile analizate în acest titlu au fost structurate în acest sens. În cazul în care terții utilizează opera fără ca autorul să le fi dat această posibilitate de a exercita dreptul patrimonial de utilizare, aceștia vor aduce atingere dreptului patrimonial exclusiv al titularilor, indiferent de modalitatea prin care a avut loc încălcarea.

Am constatat în *Capitolul I* că reproducerea apare ca fiind una din prerogativele dreptului de utilizare a operei de către autor. Reproducerea operei de către terți fără consimțământul

autorului va reprezenta o încălcare a dreptului patrimonial al autorului care este sancționată inclusiv prin mijloace penale. Deoarece legea sancționează prin mijloace penale reproducerea operei și a produselor purtătoare de drepturi conexe dar și reproducerea programelor de calculator, capitolul a analizat, mai întâi, infracțiunea de reproducere a operei sau a produselor purtătoare de drepturi conexe de autor, pentru a examina apoi conținutul infracțiunii de reproducere neautorizată pe sisteme de calcul a programelor pentru calculator. În urma cercetării am văzut că fapta de reproducere a unei opere sau a unui produs purtător de drepturi conexe va fi sancționată penal doar la momentul la care se încalcă regulile stabilite de lege pentru limitarea dreptului exclusiv de reproducere al autorului.

Vor fi întrunite elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute de art. 140 alin. 1) lit. a) din Legea nr. 8/1996 ori de câte ori reproducerea unei opere s-a realizat fără consimțământul autorului pentru public, iar nu pentru uzul personal sau pentru cercul normal al unei familii. De asemenea, va fi sancționată prin mijloace penale și fapta de reproducere care a fost efectuată pentru uz privat sau pentru cercul normal al unei familii, însă o atare acțiune a adus atingere exploatării normale a operei sau l-a prejudiciat pe autor în orice fel. Practica judiciară a fost inconsecventă în această materie și a reținut încadrări juridice diferite pentru situații de fapt similare.

Deoarece reproducerea programelor pentru calculator a primit și ea încadrări juridice diferite, capitolul a analizat și infracțiunea referitoare la folosirea acestor tipuri de opere, inclusiv prin raportare la epuizarea dreptului de a autoriza distribuirea copiei operei ori la situația particulară a preinstalării programelor pentru calculator. Din cercetarea noastră am ajuns la concluzia că majoritatea hotărârilor judecătorești penale în această materie au vizat sancționarea penală a celor care folosesc, în orice fel și în mod neautorizat, programe pentru calculator. De obicei, astfel de fapte au fost reținute în cursul cercetării penale în concurs cu alte fapte, în special atunci când utilizarea ilegală a programelor pentru calculator a vizat realizarea de mărfuri-pirat.

Plecând de la modalitatea în care dispozițiile codului francez de proprietate intelectuală împarte drepturile patrimoniale ale autorului în dreptul de reprezentare și dreptul de reproducere, *Capitolul al II-lea* a analizat din punct de vedere penal tot ceea ce presupune o acțiune directă, infracțională, asupra operei și care nu intră în conținutul „reproducerii” acesteia prin raportare la infracțiunile relevante înscrise în art. 140 din lege.

Capitolul a încadrat protecția penală a dreptului de autor și drepturilor conexe în funcție de cum opera este comunicată către public sau, în moduri diverse, difuzată către public. Analizând structura incriminatoare relevantă din Legea nr. 8/1996, am observat că modalitatea faptică de punere la dispoziția publicului a operei, fără drept, constituia până la 1 februarie 2014 elementul material a două infracțiuni diferite. Era vorba de infracțiunea prevăzută la art. 140 lit. c) din lege și de infracțiunea introdusă în art. 139⁸ din aceeași lege. Actualmente, fapta generală de comunicare publică este mai puțin periculoasă și a fost dezincriminată, în timp ce o aplicare a comunicării publice, respectiv punerea la dispoziția publicului, întrunește în continuare elementele necesare pentru a fi considerată infracțiune. În acest context, ne-am arătat îngrijorarea că acțiunea de comunicare publică, prin toate mijloacele sale de exercitare, protejează valori sociale unice, reprezentate de relațiile inter umane care privesc exclusivitatea autorului de a decide publicitatea operei sale ceea ce înseamnă că sancționarea acțiunii de punere la dispoziția publicului reprezintă chiar sancționarea comunicării publice, aceeași faptă neputând fi sancționată în același timp atât contravențional, cât și penal. Acesta este motivul pentru care am considerat că, de *lege ferenda*, acțiunea de comunicare publică ar trebui sancționată unitar indiferent de modalitatea în care aceasta se săvârșește.

În același capitol am analizat și modalitățile în care sunt sancționate formele de distribuire a operei către public, indiferent că acest lucru presupune punerea în circulație pe piața internă a operei ori radiodifuzarea acesteia, tratând pe rând distribuirea, închirierea sau importul pe piața internă a operelor ori a produselor purtătoare de drepturi conexe, altele decât mărfurile-pirat precum și radiodifuzarea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe. În final, capitolul conține și analiza conținutului constitutiv al infracțiunilor de retransmitere prin cablu și fixare a interpretărilor ori a programelor de radiodifuziune sau de televiziune, observând, de exemplu că o persoană poate fi condamnată definitiv pentru săvârșirea infracțiunii de retransmitere a unor posturi TV chiar dacă făptuitorul nu a obținut niciun beneficiu de pe urma retransmiterii ilegale, avantajul acestuia materializându-se însă prin indici concurențiali.

Partea a II-a a lucrării a analizat din punct de vedere penal situațiile particulare de încălcare a drepturilor de autor, în special ceea ce în limbajul comun este cunoscut drept *plagiat*, *piraterie* ori realizare de mărfuri-pirat.

Titlul I al acestei Părți a identificat modul în care sunt sancționate penal plagiatul și pirateria, punând accentul inclusiv pe eficiența mijloacelor de protecție a drepturilor de autor

pentru a vedea locul răspunderii penale atunci când sunt înlăturate asemenea mijloace de protecție.

Titlul este împărțit în două capitole care analizează, în primul rând, infracțiunea prin care se aduce atingere unui drept moral de autor, iar, în al doilea rând, regimul mărfurilor-pirat, analizând în același timp și modul în care sunt sancționate penal nerespectarea măsurilor tehnice de protecție și accesarea neautorizată a programelor cu acces condiționat.

Capitolul I pune accentul pe modul în care noțiunea de *plagiat* poate fi interpretată ca urmare a modificărilor legislative din 2014, observând că, anterior intrării în vigoare a Noului cod penal și a legii sale de punere în aplicare, Legea nr. 8/1996 conținea două infracțiuni legate de încălcarea drepturilor morale de autor. Era vorba de (a) însușirea, fără drept a *calității de autor* al unei opere și de (b) fapta persoanei care aducea la cunoștință publică o operă sub un alt nume decât acela decis de autor. Ulterior acestor modificări, de la 1 februarie 2014 răspunderea penală din același articol intervine doar în situația în care o persoană își însușește fără drept *opera* unui alt autor și o prezintă drept o creație intelectuală proprie.

Cu toate că vechea incriminare era clară după părerea noastră și începea să fie utilizată în mod corect în practica recentă, legiuitorul a dorit să fie mult mai aproape de sensul comun al noțiunii de „plagiat”, din dorința de a acoperi cât mai bine situațiile în care o persoană pretinde că este autorul unei opere pe care nu a realizat-o. Chiar și în prezența unei formulări deficitare a textului de lege, am opinat că noțiunea de „însușire” în această materie trebuie privită flexibil și nu trebuie echivalată prin raportare strictă la bunurile mobile. Deși textul de lege nu o arată, ne-am exprimat părerea că voința legiuitorului a fost de a proteja în continuare dreptul moral al autorului la paternitatea operei, de vreme ce însușirea are drept condiție esențială „prezentarea operei însușite ca o creație intelectuală proprie”.

Capitolul al II-lea tratează pe rând *pirateria* și infracțiunile săvârșite prin neutralizarea măsurilor tehnice de protecție, prin înlăturarea informațiilor privind dreptul de autor ori prin folosirea dispozitivelor de control al accesului. Capitolul detaliază inițial conținutul infracțiunilor cuprinse în singurul articol din Legea nr. 8/1996 referitor la mărfurile-pirat și ridică problema practică a delimitării acțiunilor ilegale de reproducere a unei opere de cele de efectuare a unor copii pirat care dau naștere unor încadrări juridice diferite.

Am văzut că nu orice reproducere a unei opere este susceptibilă de a da naștere unor mărfuri-pirat, din moment ce nu orice copie a unei opere este o marfă-pirat, opinând că

reproducerea unei opere poate da naștere la mărfuri-pirat doar în ipoteza în care respectiva operă a fost încorporată, prin natura sa, într-un suport palpabil.

Capitolul tratează, în final, infracțiunile săvârșite prin neutralizarea măsurilor tehnice de protecție, prin înlăturarea informațiilor privind regimul drepturilor de autor ori prin folosirea dispozitivelor de control al accesului. În urma cercetării am constatat, printre altele, că ineficiența mijloacelor tehnice de protecție nu este legată de activitatea făptuitorului, ci vizează chiar atitudinea autorului care a realizat opera de a împiedica sau limita actele terților asupra obiectului protecției care nu sunt autorizate, dar și că folosirea (în orice mod) a unor dispozitive de control al accesului la programele cu acces condiționat, fără dreptul titularilor, este infracțiune, indiferent dacă făptuitorul a utilizat dispozitive originale ori pirat.

Titlul al II-lea al acestei ultime Părți, intitulat „Drepturi speciale și consecințele răspunderii penale”, examinează drepturile *sui-generis* ale fabricantului bazelor de date, precum și protecția penală stabilită pentru bazele de date. Acest ultim Titlu tratează succint și consecințele pe care le produce angajarea răspunderii penale pentru încălcarea drepturilor de autor, atât din punctul de vedere penal cât și procesual penal.

Am observat în *Capitolul I* al acestui Titlu că, în materia bazelor de date, interesează mai mult nu cel care a realizat o operă care poate forma conținutul bazei de date, ci acela care s-a ocupat de obținerea, verificarea sau prezentarea respectivului conținut. Deși o atare persoană poate fi lipsită de originalitatea necesară realizării operelor, efortul său material și riscul asociat cu un asemenea efort sunt cele care vor fi protejate prin dreptul special. Am constatat că protejarea bazelor de date prin drept de autor este posibilă însă numai în măsura în care aceste baze de date intră în noțiunea generală de „opere derivate”. O bază de date va fi operă derivată dacă este originală prin modul în care datele și informațiile sunt selectate sau expuse și va fi perfect legală realizarea unor astfel de opere derivate dacă autorul sau titularul de drepturi este de acord cu o atare realizare.

Cu toate că problema protecției bazelor de date este (încă) dezbătută de practica și doctrina europeană și internațională (existând controverse cu privire la gradul de protecție și la elementele de protejat cu privire la bazele de date), legiuitorul din România a ales să sancționeze prin mijloace penale orice punere la dispoziția publicului, inclusiv prin internet ori prin alte rețele de calculatoare, fără drept, a produselor purtătoare de drepturi *sui-generis* ale fabricantilor de baze de date sau a copiilor acestora, indiferent de suport, astfel încât publicul să le poată

accesa în orice loc sau în orice moment ales în mod individual. Capitolul conține analiza elementului constitutiv al acestei infracțiuni.

Capitolul al II-lea din Titlul final al lucrării prezintă succint pedepsele aplicabile pentru încălcarea drepturilor de autor, particularitățile măsurilor de siguranță stabilite de Legea nr. 8/1996, elemente legate de cercetarea penală a infracțiunilor, precum și aspecte de ordin procesual penal în materia analizată. Am constatat că pedeapsa amenzii nu însoțește de fiecare dată pedeapsa închisorii, iar, potrivit modificărilor aduse legii prin legea de punere în aplicare a Noului cod penal la 1 februarie 2014, limitele de pedeapsă pentru persoana fizică au fost modificate potrivit logicii sancționatorii generale a Noului cod penal. De asemenea, am observat în continuare o reticență a instanțelor de judecată și a organelor de cercetare penală în a face aplicarea dispozițiilor penale referitoare la răspunderea penală a persoanei juridice, cu toate că o atare răspundere penală este funcționabilă în România din anul 2006.

Concluziile reiau principalele idei ale lucrării și propun o prudență cu privire la incriminarea faptelor de încălcare în materia drepturilor de autor deoarece existența și aplicarea unor sancțiuni penale disproporționate poate avea repercusiuni imediate asupra opiniei publice, având chiar potențialul de a duce la respingerea regulilor de proprietate intelectuală în ansamblul lor.

Cu toate că lucrarea recunoaște necesitatea existenței răspunderii penale în această materie (fiind un instrument suplimentar prin care pot fi apărate drepturile și interesele legitime ale persoanelor), s-a opinat că dreptul de autor trebuie să continue să fie un motor al liberei exprimări și un vehicul pentru promovarea progresului, științei și cunoașterii, ceea ce înseamnă că sancționarea penală ar trebui să se îndrepte în special spre acele fapte pentru care s-a dovedit că făptuitorul a urmărit obținerea unor avantaje comerciale sau câștiguri financiare. Acest lucru ar duce inevitabil la scoaterea din sfera ilicitului penal a acelor fapte care, prin modul de săvârșire, scopul urmărit de făptuitor și implicațiile sociale scăzute, nu sunt în măsură să ducă la folosirea celei mai energice forme de sancționare.

Drd. Lucian-Traian POENARU